

full de càlcul

L'altre Adam Smith: republicanisme comercial i emancipació social*

[vista prèvia >](#)

Des de la dècada de 1970, les dretes d'arreu del món han liderat un assalt generalitzat contra la redistribució de la riquesa i el control democràtic del poder econòmic. Un assalt justificat en nom de certa concepció de la «llibertat» i del «lliure mercat» que, finalment, ha servit als interessos d'una minoria de rendistes i monopolistes. Un dels noms invocats en aquesta croada conservadora ha estat el d'Adam Smith. Tanmateix, l'autèntic Adam Smith no és el que la dreta ens ha explicat: el pensador escocès va ser un crític de les grans concentracions de poder econòmic i un defensor d'un mercat autènticament lliure, conformat per productors independents i lliures de tota forma de dominació.

David Casassas

Professor de Teoria Social de la Universitat de Barcelona

@davidcasassas

La disputa hermenèutica sovint forma part de la lluita política. Si es vol, de la lluita de classes. I en aquesta lluita, sovint n'hi ha que colpegen de seguida i amb força. I acaben imposant-se, almenys durant certs períodes de temps. Seria com traslladar al camp de l'anàlisi de textos i autors la cèlebre afirmació de Warren Buffett (1930): «Hi ha una guerra de classes, d'acord, i és la meua, la dels rics, la que està fent aquesta guerra; i per cert: l'estem guanyant».¹ El que passa, però, és que aquesta franquesa de Buffett és ben poc habitual. Més aviat diríem que la lluita política en el camp de la història de les idees inclou sovint, no sempre, altes dosis de nocturnitat, d'allò d'intentar fer passar gat per llebre, i d'allò altre de mobilitzar molts recursos, també econòmics, per construir i consolidar cert relat.

Aquest és el cas d'Adam Smith (1723-1790), respecte el qual l'hermenèutica liberal, ja des de mitjans

* Aquest text ha estat escrit en el marc del projecte PGC2018-094324-B-I00 (MCIU/AEI/FEDER, UE). L'autor vol agrair a Guillem Dorca, Lluís Pérez i a Pere Sàbat els valuosos comentaris i el suport editorial proporcionats.

1 STEIN, «In Class Warfare, Guess Which Class Is Winning».

del segle XIX, va colpejar amb força, i va fer-ho com qui no vol la cosa, com si el resultat de la seva operació d'apropiació teòrica, prèvia desfiguració conceptual, fos el més natural del món. Afirmen que Adam Smith, evidentment, és el pare del liberalisme econòmic. Però això està lluny de ser així. Perquè si ho fos, ¿per què fou necessari assumir que, malgrat tota la seva grandesa, aquesta figura —suposadament— fundacional de la doctrina econòmica liberal pateix un greu problema d'esquizofrènia teòrica? Això ens ve a suggerir l'economista alemany August Oncken (1844-1911), qui, al 1898, assegura que Smith «té un problema».² Quin problema? El problema consistent a contradir-se apel·lant, per una banda, a la necessitat que els humans ens escarrassem a constituir políticament societats cohesionades i inclusives on puguem teixir una veritable convivència amb els altres —així ho fa a la *The theory of moral sentiments* [La Teoria dels Sentiments Morals], publicada el 1759—, i, per altra banda, encoratjant-nos a perseguir el nostre propi interès amb total indiferència respecte la

2 ONCKEN, «The Adam Smith Problem».

(dis)sort dels altres, tot plegat en un món que només pot funcionar si s'abandona a la lògica del *laissez-faire* —suposadament, això és allò que el pensador escocès propugna a *The wealth of nations* [La Riquesa de les Nacions], de 1776. Vist així, és cert que Smith tindria un problema. «*Das Adam Smith Problem*», diu Oncken. Un problema de veritable esquizofrènia teòrica.

Doncs no. Res més lluny de la realitat. O, més ben dit, l'esquizofrènia teòrica d'Adam Smith només brota quan el nostre autor és «interpretat» —és capturat— per uns esquemes liberals incapaços de comprendre la perspectiva i la preceptiva ètico-política, d'arrels obertament republicanes, que descansen sota el conjunt de l'obra smithiana. Cal entendre, doncs, quin món veu, viu i proposa l'«altre Adam Smith», l'Adam Smith que, lluny de postulats *laissez-fairistes*, aspira a construir un món comercial i manufacturer lliure i alliberador, que contribueixi a l'emancipació individual i col·lectiva, precisament, perquè s'erigeix sobre una acció col·lectiva orientada a extirpar vincles de dependència i a construir unes relacions socials més

El nucli central de la tradició republicana és la noció de llibertat com a absència de tota mena de dominació

respectuoses amb l'autonomia de totes les parts. Ben mirat, l'«altre» Adam Smith no és sinó l'Adam Smith real que, al segle XVIII escocès, va llençar una mirada alhora esperançada i cauta envers una nova realitat econòmica, la manufactura i el comerç, que li semblava que, només en el cas que aconseguís esquivar greus perills i amenaces lligades a la presència de grans concentracions de poder econòmic privat, podia permetre l'extensió social de la llibertat republicana. En aquest text, doncs, analitzarem el «republicanisme comercial» de l'Adam Smith que, lluny de la fantasmagoria liberal, en realitat mai no ha deixat de ser l'Adam Smith «de sempre».

Adam Smith en el republicanisme

L'hegemonia (neo)liberal ens ha portat al fet que, de forma gairebé instintiva, associem el concepte «llibertat» amb «que l'Estat ens deixi en pau». Així, per exemple, un assalariat pobre maximitzaria la seva llibertat si l'Estat eliminés la seguretat social, de forma que fos «lliure» de fer el que volgués amb els diners de la seva nòmina que a dia d'avui es des-

tinien a sostenir-la. Des d'aquest punt de vista, el manteniment d'impostos i quotes per a pagar aquesta i altres potes de l'Estat del Benestar pot justificar-se apel·lant a altres valors —la igualtat, per exemple—, però no al valor de la «llibertat». En realitat, però, aquesta forma d'entendre la «llibertat», tan estesa avui en dia, no és més que una de les possibles definicions d'aquesta paraula. I una de les més recents, de fet. Tan recent, que al 1941, cinc anys després de crear la seguretat social als EUA, el president Franklin D. Roosevelt (1882-1945) encara podia parlar, amb total naturalitat, de «la llibertat enfront de la pobresa», com una de les Quatre Llibertats essencials en democràcia.

En efecte: mentre el terme «llibertat» té una història mil·lenària, costa trobar aquesta noció de «llibertat» com a «no-interferència» —de l'Estat, concretament— abans de l'aparició de l'obra de Thomas Hobbes (1588-1679). Concretament, Hobbes va definir la llibertat com «l'absència d'obstacles externs al moviment»: sóc lliure en la mesura en què ningú fa servir la força física per a obligar-me a fer alguna cosa, o per a im-

pedir-me fer-la. Per tant, a la modernitat, la principal font d'obstacles a la llibertat seria qui té el monopoli sobre l'ús legítim de la força física: l'Estat. Hobbes, però, va formular aquest concepte de llibertat per a oposar-se a una altra forma de definir-la, molt més antiga: la del republicanisme, que entén la «llibertat» com a «no-dominació». Una concepció de la llibertat que podem trobar en autors tan dissímils i alhora tan propers com Aristòtil (384-322 aC), Ciceró (106-43 aC), Maquiavel (1469-1527), Mary Wollstonecraft (1759-1797), Jean-Jacques Rousseau (1712-1778), Maximilien de Robespierre (1758-1794), Immanuel Kant (1724-1804), Thomas Paine (1737-1809) o el propi Karl Marx (1818-1883), entre molts d'altres. I també, com sostindré en aquest article, en l'obra d'Adam Smith.

La història intel·lectual i político-pràctica del republicanisme ha girat al voltant de l'evidència que els humans som lliures no només en la mesura que no som «interferits» —de forma efectiva—, sinó en la mesura en què no som vulnerables a un poder arbitrari; és a dir, en la mesura en què no som vulnerables a un poder capaç de prendre decisions que afectin les

Cal que el conjunt de les classes populars, avui subalternes, gaudeixin d'una posició d'invulnerabilitat social que les faci socioeconòmicament independents

nostres vides sense necessitat de tenir en compte els nostres interessos i opinions.³ Estem dominats, i per tant no som lliures, en la mesura en què estem sotmesos a un poder així. És indiferent si aquest poder és el de l'Estat, el d'un empresari o el d'un marit, per posar alguns exemples. I és indiferent —convé insistir-hi— si aquest poder efectivament interfereix o no a les nostres vides: el problema és que «pugui» fer-ho de forma arbitrària.

No n'hi ha prou, doncs, amb el fet que un empresari, per exemple, prengui en consideració —per bona voluntat— els projectes de vida dels seus empleats malgrat tenir poder per a ignorar-los: cal que «no tingui la possibilitat» d'ignorar aquests projectes de vida a l'hora de prendre decisions empresarials. Cal que els seus empleats puguin discutir i negociar amb ell mirant-lo als ulls. El mateix s'aplicaria a les dones — respecte als marits—, als petits empresaris —respecte als grans— o als petits camperols —respecte als terratinents—, entre

altres figures que tan sovint perden la seva llibertat republicana. Cal, per tant, que el conjunt de les classes populars, avui subalternes, gaudeixin d'una posició d'invulnerabilitat social que les faci socioeconòmicament independents —cosa que en cap cas equival a dir que aquestes persones s'hagin de convertir en àtoms aïllats respecte als altres.

De fet, aquesta és la raó per la qual el republicanisme justifica la formació de comunitats polítiques i l'existència de poders públics: la necessitat de crear institucions que siguin de tothom en general i de ningú en particular —això significa *res publica*—, per tal de controlar els poders privats, garantir la invulnerabilitat social de la ciutadania i «segar cadenes», com diu l'himne nacional de Catalunya. Però la tradició republicana no ignora el problema de què els poders públics poden esdevenir, ells mateixos, dominadors. Per això en el republicanisme, ja des de l'antiguitat grecollatina, cobren importància elements que, erròniament, tendim a identificar com a originals o exclusius de la tradició liberal: governs col·legiats, frens i contrapesos, principi de legalitat, proteccions per a les minories dissidents. I, com a

clau de volta de tot plegat, —i això és significativament absent a la tradició liberal— la virtut cívica: la presència d'una ciutadania participativa que vigili de prop tant els poders privats com els poders públics. El gran enemic del republicanisme és, doncs, el poder incontrolat, sigui quin sigui el seu origen i la seva naturalesa.

Una aproximació històricament conscient i sociològicament informada a aquesta idea de llibertat republicana posa de manifest que la condició que ha permès i permet el gaudi d'aquesta llibertat és la «propietat» o, en termes més amplis, el control de certs conjunts de recursos garantits incondicionalment a tots aquells que estan cridats a ser membres de ple dret d'una comunitat —en les versions més democràtiques del republicanisme, que són les que ens haurien d'inspirar avui, ens referim aquí al conjunt dels habitants d'un territori donat.⁴ En efecte: pel fet de garantir l'existència de cadascun de nosaltres, aquests conjunts de recursos ens atorguen un poder de negoci-

3 Vegeu, entre altres obres de PETTIT, *Republicanism*; PETTIT, *A Theory of Freedom*; PETTIT, «Freedom in the market».

4 CASASSAS, *Libertad incondicional*; DOMÈNECH, *El eclipse de la fraternidad*; i RAVENTÓS, *Las condiciones materiales de la libertad*.

El republicanisme comercial smithià es troba estretament lligat a la figura del productor lliure, que pot considerar-se lliure perquè té el control de la seva activitat i del funcionament del seu centre de treball

ació que serà crucial a l'hora de signar —o deixar de signar— tota mena de contractes; a l'hora d'arribar a tota mena d'acords —o de deixar-los pel camí—; a l'hora, en definitiva, de co-determinar la naturalesa de les nostres relacions socials. Per tant, allò que a cada moment històric cal preguntar-se és ben simple: la llibertat republicana exigeix «propietat», sí, però, exactament, «propietat de què»? O, dit altrament, com ens podem fer amb les condicions materials —i simbòliques— d'aquesta llibertat que associem a una idea d'independència personal? La resposta que el republicanisme clàssic donava a aquesta pregunta —pensem en Grècia i en Roma, però també en certs episodis del republicanisme nord-americà del segle XVIII— és prou coneguda: allò que ens fa lliures és l'accés a la propietat de la terra, d'esclaus, de bestiar.... També és ben coneguda la resposta a la pregunta sobre la propietat que ofereixen els socialismes, hereus de la democràcia republicana plebea:⁵ allò que ens fa republicanament lliures és la propietat o el control col·lectiu dels mitjans de producció, que

ens ha de permetre co-determinar formes de treball i de vida.

I què passa amb el republicanisme comercial d'Adam Smith i de tots aquells il·lustrats que varen pensar la llibertat republicana en un món creixentment comercial i manufacturer? Aquí la propietat que s'estima rellevant ja no és tant la propietat immobiliària, sinó la propietat o control d'instal·lacions, d'equips productius, de destreses professionals —la gestió de les quals no s'escapi de les nostres mans—, d'oportunitats d'accedir als mercats i de col·locar-hi les nostres mercaderies... Tot això ens fa raonablement independents i, per tant, elementalment lliures, tal com, anteriorment, ho feia la propietat de la terra.

És per això que el republicanisme comercial smithià es troba estretament lligat a la figura del productor lliure, del *free producer*, de l'artesà o industrial que pot considerar-se lliure perquè o bé és propietari o bé és treballador assalariat, però amb control encara de la seva activitat i del funcionament del seu centre de treball —pensem que ens trobem en un moment en què l'extensió de la gran empresa capitalista, jeràrquica i autoritària, encara no s'ha donat.

Adam Smith, doncs, aspirava a un món dominat pel treball per obra del productor lliure o per formes de treball assalariat que atorguessin a uns treballadors no plenament desposseïts —no encara— la capacitat de co-instituir els entorns i els processos productius. Vet aquí com s'hereta en el republicanisme comercial smithià el vell vincle entre llibertat i control de recursos que la tradició republicana ha fet sempre seu. I fixem-nos en la llunyania respecte tots aquests plantejaments que observem en un liberalisme doctrinari, que es va codificant al llarg del segle XIX, que defineix la llibertat només com a *isonomia*, és a dir, com a «mera» igualtat davant de la llei, i que, per tant, es desentén de la qüestió dels fonaments materials —i simbòlics— del món regit per aquesta llei: compten els individus i els grups amb veritables oportunitats de tirar endavant una vida pròpia, per molt que la servitud feudal hagi estat formalment abolida? Adam Smith té ben poc a veure amb l'univers liberal, el qual, a diferència del pensador escocès, es mostra obertament indiferent respecte aquesta pregunta.⁶

5 DOMÈNECH, *El eclipse de la fraternidad*.

6 CASASSAS, *La ciudad en llamas*.

El projecte smithià és el de la constitució política d'aquells mercats —i no d'uns altres— que puguin ser compatibles amb la llibertat republicana i, fins i tot, que la puguin promoure

La realització de la llibertat republicana al mercat

Però realment té sentit pensar les formes de la llibertat republicana al si del mercat? L'obra d'Adam Smith ens ajuda de manera especialment aclaridora a escatir aquesta qüestió. En primer lloc, Adam Smith ens empeny a prendre consciència del fet que «el mercat», en singular, en abstracte, no existeix. No és un mal inici. En efecte —ens indica un Smith que anticipa els enfocaments institucionalistes d'economistes com ara Thorstein Veblen (1857-1929), John K. Galbraith (1908-2006) i Elinor Ostrom (1933-2012)—, allò que existeix són diverses formes de mercat configurades històricament com a resultat d'opcions polítiques que, al seu torn, resulten de determinades correlacions de forces entre grups socials —entre classes socials— en pugna. Dit altrament, tots els mercats són el resultat de la intervenció de certes institucions, formals o més o menys informals, capaces de fer que es vagin sedimentant capes i més capes de legislació —i de normes socials en general— sobre el què i el com de les realitats comercials.

És per això que el projecte smithià és el de la constitució política d'aquells mercats —i no d'uns altres— que puguin ser compatibles amb la llibertat republicana i, fins i tot, que la puguin promoure. D'aquí la reivindicació smithiana d'una intervenció dels poders públics que generi entorns comercials capaços d'allotjar relacions socials lliures de vincles de dominació, bo i garantint la propietat o el control de conjunts de recursos rellevants per poder menar una vida productiva republicanament lliure. Del que es tracta, en efecte, és de desfer asimetries de poder, vincles de dependència material tant de vella factura —privilegis feudals i gremials— com de nova planta —noves posicions de poder dels productors als mercats capitalistes naixents i en ple procés de consolidació.

Per tant, podem associar la figura d'Adam Smith a allò que podríem anomenar «republicanisme lliure-canvista», que és la doctrina segons la qual els mercats, sempre i quan estiguin constituïts de manera adequada, poden permetre l'intercanvi de béns i serveis sense «haver de demanar permís» —manllevo aquí l'expressió marxiana— a instàncies

alienes a les parts implicades, cosa que pot arrossegar grans avantatges en termes civilitzatoris, en termes d'erradicació de tuteles oligàrquiques i rendistes. En canvi, en cap cas podem vincular Adam Smith al *laissez-faire*, per la senzilla raó que, com es dedueix de la seva pròpia obra, el *laissez-faire*, simplement, no existeix: la llibertat al si dels mercats —en plural— es constitueix políticament, és a dir, a través d'una intervenció pública no necessàriament massiva, però sí obertament «radical», en el sentit que vagi a «l'arrel» de la dominació social: els vincles de dependència material, que han de ser extirpats garantint a tots els actors socials posicions vitals d'independència socioeconòmica.

¿Què passa, doncs, amb la metàfora de la «mà invisible», que l'hermenèutica liberal treu de context i la converteix en veritable dogma de fe? Amb la idea de la mà invisible, Adam Smith no aspira a dir més, ni menys, que això: els intercanvis descentralitzats, que es donen al si dels mercats, quan es troben guiats pels nostres respectius «sentits comuns» respecte a les formes més pertinents de millorar les nostres condicions de

El mercat de treball s'erigeix, sota el capitalisme, com la principal institució —ben sovint, l'única— capaç de brindar-nos ingressos

vida, poden portar-nos a estadis socials i civilitzatoris de major llibertat, felicitat i benestar. Perquè això sigui així, però, és necessari garantir que aquests intercanvis descentralitzats, que es donen al si dels mercats, siguin realment lliures, cosa que exigeix que les institucions polítiques intervinguin —insisteixo— radicalment per tal de desfer relacions de poder arrelades en privilegis de classe, en relacions de classe. Per tant, la metàfora de la mà invisible no només és «compatible» amb la preceptiva política republicana, sinó que «necessita» aquesta preceptiva, aquesta visió de la «cosa pública» —de la *res publica*—, precisament, per adquirir tot el seu sentit i adoptar concrecions institucionals fèrtils.⁷ Aquest és, doncs, el projecte d'Adam Smith i de tots aquells que van pensar l'espai de la llibertat republicana, de la llibertat efectiva, en el món de la manufactura i del comerç abans del triomf del capitalisme industrial, un capitalisme «realment existent» les primeres manifestacions del qual Adam Smith va censurar sense cap mena de dubte o titubeig.

Per què el republicanisme comercial està en tensió amb el capitalisme realment existent?

Quatre són les realitats que posarem sobre la taula com a exemples de trets definitoris del capitalisme realment existent que es mostren en tensió —i, a l'extrem, incompatibles— amb el programa ètico-polític d'Adam Smith.

En primer lloc, Adam Smith és ben conscient que l'estructuració social del capitalisme no hauria estat possible sense «la dita acumulació originària» de la qual Karl Marx parla, un segle més tard, al capítol 24 del primer volum de *El Capital*. En efecte, Adam Smith és ben conscient que hi ha hagut una massiva, perllongada i sistemàtica violació de la famosa clàusula de John Locke (1632-1704) sobre l'apropiació privada de recursos externs, clàusula que establia que aquesta apropiació havia de deixar «tant i tan bo» —tants recursos i de tanta qualitat— als no propietaris.⁸ Aquesta violació de la clàusula lockeana implica la despos-

sessió de les grans majories socials, i això impossibilita el progrés de la llibertat efectiva, republicana, doncs, com ja s'ha vist, la llibertat exigeix propietat o control d'uns recursos que atorguin el poder de negociació necessari per poder co-determinar els termes i condicions de tota mena de contractes, formals i informals. Smith no pot ser més concloent en relació amb aquest problema: quan la desposseïó obliga les classes baixes expropiades a comportar-se «amb el frenesí i l'extravagància propis dels desesperats»⁹ i, finalment, a anar signant documents a les palpentes, els contractes, començant pels de treball, no són «contractes» —és a dir, acords entre parts situades en un pla d'igualtat civil—, sinó meres imposicions per part de grups privilegiats.¹⁰

En segon lloc, aquesta desposseïó condueix a la imposició del treball assalariat, que esdevé obligatori, inevitable. En efecte, el mercat de treball s'erigeix, sota el capitalisme, com la principal institució —ben

⁹ SMITH, *An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations* l..

¹⁰ CASASSAS, *Libertat incondicional*.

⁷ CASASSAS, «Adam Smith's republican moment».

⁸ LOCKE, *Second treatise on government*; MUNDÓ, «La constitució fiduciària de la llibertat política».

En el capitalisme tendeix a donar-se un greu problema de concentració del poder econòmic i, per tant, de falta de llibertat d'empresa

sovint, l'única— capaç de brindar-nos ingressos. Això equival a dir que, per a la gran majoria, el mercat de treball és una institució sense porta de sortida. I sense porta de sortida, sense la possibilitat de negar-nos a acceptar les condicions que hi trobem «a dins», sense possibilitat de suggerir altres maneres d'afaiçonar-la, qualsevol relació o institució social és font de manca de llibertat, ja que ens trobem irremeiablement en mans del caprici aliè.

En tercer lloc, aquest treball assalariat té lloc en unitats productives —l'empresa capitalista— que venen marcades per unes jerarquies arbitràries, per una verticalitat que massa sovint ens esclafa. En efecte, Adam Smith és el teòric i defensor de la divisió «tècnica» del treball —és a dir, d'una especialització productiva que respecti els talents i les inclinacions de cadascú, o que no malmeti les capacitats humanes de bell antuvi—; però Adam Smith és també el primer teòric i detractor sistemàtic de la divisió «social» del treball, que és la que es dona quan l'assignació de tasques i activitats respon a l'extracció social de cadascú —o el que seria el mateix: qui

més té, compta amb més capacitat d'imposar les tasques monòtones i nocives a qui signa els contractes de treball en condicions de desposseïció. Quan hi ha divisió social del treball, ens diu Smith, apareix l'alienació en el marc de centres de treball on «perdem la visió de conjunt»,¹¹ on «la nostra ment s'envileix»¹² —en aquest punt, l'obra d'Smith constitueix un clar precedent del Marx dels *Ökonomisch-philosophische Manuskripte* [Manuscrits econòmico-filosòfics] de 1844, on es discuteixen les dificultats del proletariat per auto-realitzar-se sota un capitalisme que, obligant-lo a acceptar allò que sense estar desposseït mai acceptaria, bloqueja les capacitats creadores del treballador.

En quart i darrer lloc, Adam Smith salta dels mercats de treball als mercats de béns i serveis i posa de manifest que, en cas que tractem d'entrar a aquests darrers mercats com a productors que pretenen col·locar-hi les seves mercaderies,

resulta que sovint no podem, doncs els productors que se'ns han avançat, tan sovint facciosos en tota regla, s'han encarregat d'introduir tota mena de barreres d'entrada que converteixen la vida econòmica en un espai re-feudalitzat pel pes del monopoli i de l'oligopoli. Dit altrament: en el capitalisme tendeix a donar-se un greu problema de concentració del poder econòmic i, per tant, de falta de «llibertat d'empresa», la qual, lluny de constituir un dret a l'abast de tothom —recorrem el mantra liberal de la «iniciativa privada»—, es converteix en un privilegi en mans de les oligarquies econòmiques. Dit encara d'una altra manera: Adam Smith, perspicaç, ens ajuda a entendre per què, sota el capitalisme realment existent, tot sovint no hi ha lliure competència. El motiu és ben senzill d'entendre: si no estan sotmesos a controls públics, els grans empresaris establiran acords facciosos per tal d'evitar l'entrada de nous productors, ja que la presència de nous productors equival a la reducció del nivell dels preus, i quan els preus s'acosten al nivell dels costos, els beneficis tendeixen a desaparèixer —en el cas extrem, quan els preus

11 SMITH, *An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations*, I, I, 2.

12 SMITH, *An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations* *ibidem*V, I, F. 50.

La intervenció dels poders públics —conclou Smith— ha d'estar orientada a posar fi als nous privilegis d'aquesta classe capitalista en plena fase de consolidació

s'igualen els costos, els beneficis són nuls. És per això que Smith assegura que, en una societat pròspera —que és aquella on es generalitza la participació activa de la gent en l'esfera productiva—, els nivells «naturals» de beneficis tendeixen a ser relativament baixos. I és per això també que Smith afirma que convé malfiar-se de qualsevol recomanació o proposta d'una nova llei o d'una regulació de la vida comercial que provingui de la classe capitalista, «els interessos de la qual no solen coincidir amb els de la comunitat, ans al contrari: es tracta d'una classe que tendeix a enganyar i a oprimir la comunitat en qüestió».¹³

La intervenció dels poders públics —conclou Smith— ha d'estar orientada a posar fi als nous privilegis d'aquesta classe capitalista en plena fase de consolidació. Efectivament, Smith és partidari del fet que tots els factors productius —també el capital, és clar— siguin remunerats —en el cas del capital, a través d'uns beneficis «naturalment baixos»; però Smith aspira també

a erradicar qualsevol forma de rendisme, començant pel rendisme dels propietaris del capital, els quals es troben estructuralment inclinats a construir posicions de poder al si dels mercats naixents. En certa manera, doncs, Adam Smith anticipa la crítica de les concentracions de poder econòmic privat d'un John Maynard Keynes (1883-1946) que, gairebé dos segles més tard, el 1936, proposarà, al capítol 24 de la seva *The General Theory of Employment, Interest and Money* [La teoria general de l'ocupació, l'interès i el diner], que s'introdueixin les mesures de política econòmica necessàries per poder procedir a «l'eutanàsia dels rendistes» —veritables «monarques econòmics», ens diu Franklin Delano Roosevelt en l'estela de Smith. Com havia dit Louis Brandeis (1856-1941), jutge del Tribunal Suprem dels EUA entre 1916 i 1939, «podem tenir democràcia o riquesa concentrada, però no podem tenir ambdues coses simultàniament».¹⁴

Republicanisme comercial i emancipació social

Quines conclusions podem extreure de tot això? D'entrada, que els mercats no són entitats metafísiques la naturalesa de les quals no puguem discutir i disputar políticament. Els mercats són sempre el resultat d'una opció política que explica per què han estat constituïts com ho han estat. Si això és així, convé adreçar un avís a la dreta —o, si es prefereix, al món (neo)liberal— consistent a recordar que els mercats no formen part del seu patrimoni exclusiu. Allò que sí que és patrimoni exclusiu del (neo)liberalisme són els actuals mercats capitalistes, els quals, per cert, han estat tan instituïts per part de les autoritats públiques —sovint, a través d'intervencions de caràcter massiu— com qualsevol altre mercat que puguem pensar o imaginar. Paral·lelament, convé adreçar també un avís a l'esquerra —o, si es prefereix, al món republicà i socialista— consistent a indicar que els mercats poden formar part del ventall d'institucions i pràctiques a través de les quals es pot pensar l'emancipació social. Els mercats no han de ser anatematitzats per definició, com si

13 SMITH, *An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations*. I, xi, p. 10.

14 RAVENTÓS, «Democràcia y grandes fortunas: incompatibles».

Els mercats no són entitats metafísiques la naturalesa de les quals no puguem discutir i disputar políticament

es tractés de quelcom diabòlic que en cap cas haguem de pensar en clau alliberadora, de la mateixa manera que no han de ser «regalats» a la dreta (neo)liberal perquè faci d'ells allò que ella vulgui.

Allò que convé aprendre i retenir és que de mercats —és a dir, de mecanismes per a la canalització d'intercanvis descentralitzats— n'hi ha hagut sempre, almenys des de l'Edat de Bronze —així ens ho expliquen autors com ara Karl Polanyi (1886-1964) i Jack Goody (1919-2015).¹⁵ Per tant, és fals que hagin nascut amb el capitalisme o que hagin de tenir obligatòriament una naturalesa com la de molts dels mercats que la modernitat capitalista ha estès arreu. I més encara, ens suggereix Adam Smith i, abans que ell, Montesquieu (1689-1755) i el seu mestre Francis Hutcheson (1694-1746): els mercats, si es constitueixen de manera apropiada —és a dir, si qualsevol vincle de dependència ha estat degudament extirpat—, poden afavorir l'externalització de les nostres capacitats, el desplegament

de les nostres identitats i la trobada amb els altres en entorns lliures de posicions de privilegi. Sigui com sigui, la clau de volta de tot plegat, la qüestió central i definitiva, és sempre l'estructura social de les condicions sota les quals els intercanvis comercials ocorren: ho fan en condicions d'independència socioeconòmica de totes les parts? Sí o no? Aquí rau el nucli de l'assumpte. Doncs bé, el fet que els intercanvis descentralitzats es donin sota condicions d'independència socioeconòmica i d'absència de dominació per a tothom és quelcom que pot ser políticament instituït tant al segle XVIII com al XXI. I la pregunta que recorre el gruix de la modernitat és sempre la mateixa: ens atrevirem a posar-nos-hi? ■

¹⁵ POLANYI, *La gran transformació*; GOODY, *El robo de la historia*.

■ Bibliografia

CASASSAS, David. *Libertad incondicional. La renta básica en la revolución democrática*. Barcelona: Paidós, 2018.

CASASSAS, David. *La ciudad en llamas. La vigencia del republicanismo comercial de Adam Smith*. Barcelona: Montesinos, 2010.

CASASSAS, David. «Adam Smith's republican moment: Lessons for today's emancipatory thought». A *Economic Thought. History, Philosophy, and Methodology*, núm. 2(2), pàg. 1-19, 2013.

DOMÈNECH, Antoni. *El eclipse de la fraternidad. Una revisión republicana de la tradición socialista*. Madrid: Akal, 2019.

GOODY, Jack. *El robo de la historia*. Madrid: Akal, 2011.

LOCKE, John. *Second treatise on government*. Londres: Allen & Unwin, 1987.

MUNDÓ, Jordi. «La constitución fiduciaria de la libertad política —por qué son importantes las coyunturas interpretativas en la filosofía política». A *Isegoría: Revista de Filosofía Moral y Política*, núm. 57, pàg. 433-454, 2017.

ONCKEN, August. «The Adam Smith problem». A MIZUTA, Hiroshi. *Adam Smith: Critical responses*. Londres: Routledge, 2000.

PETTIT, Philip. *Republicanism. A theory of freedom and government*. Oxford: Oxford University Press, 1997.

PETTIT, Philip. *A theory of freedom. From the psychology to the politics of agency*. Oxford: Oxford University Press, 2001.

PETTIT, Philip. «Freedom in the market». A *Politics, Philosophy & Economics*, núm. 5(2), pàg. 131-149, 2006.

POLANYI, Karl. *La gran transformación. Los orígenes políticos y económicos de nuestro tiempo*. Mèxic D.F.: Fondo de Cultura Económica, 2018.

RAVENTÓS, Daniel. «Democracia y grandes fortunas: incompatibles» [en línia]. A *SinPermiso*, 2016. Disponible a: <www.sinpermiso.info>.

RAVENTÓS, Daniel. *Las condiciones materiales de la libertad*. Barcelona: El Viejo Topo, 2007.

STEIN, Ben. «In Class warfare, guess which class is winning». A *The New York Times*, 26 de novembre de 2006.

SMITH, Adam. *An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations*. Indianapolis: Liberty Fund, 1981.

WINCH, Donald. «Commercial realities, republican principles». A VAN GELDEREN, Martin i SKINNER, Quentin (eds). *Republicanism. A Shared European Heritage*, vol. 2, pàg. 293-310. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.